

Összefoglaló jelentés

Dokumentumnovella

B. munkahelyéről hazaérve – szokása szerint – a ház alagsorában a postaládából kivette az aznapi leveleket, számlákat, meghívókat, a reklám-cédulákat, de táskájában ott lapult a közeli munkatársától gyalogpostán érkezett fehér boríték is. S ez izgatta, mert a zárt boríték mellé nem egészen egyértelmű üzenet is járult. Nyilván arcáról le is lehetett olvasni, hogy gondolatai másfelé kalandoznak, mert két régi házbelije a liftben még élcélődött is: Bizonyára nem szerelmes levelek, mármint azok, amelyeket a kezében tartott, hiszen az egyik borítékon az adóhatóságnak, a másikon meg bankjának a cégjele éktelenkedett. B. csak udvariasan mosolygott, s valami olyat válaszolt, ma már minden levél csak kötelezettség, ami igaz is. De a fehér boríték különösen érdekelte, mert a huncutkás, de egy csöpp iróniát is tartalmazó baráti üzenet valahogy azt tartalmazta: „Jobb, ha csak otthon olvasod el.” Tehát nem kézirat, versek, novella vagy tanulmány. Ennyi már szinte biztos volt, de nyilván vitairat lehet, mert azt alig várták, hogy egy-egy kritikai észrevételére, valami melletti kiállítására nyilvánosan is belekössenek. Közszereplésének ez olyan szerves tartozéka volt, mint kefelevonatban a nyomdai hibák, de ezen – bármennyire is igyekezett – nemigen tudta túltenni magát. S a rosszindulatú mélyütéseket végképp nem szerette. Sőt attól tartottak orvos barátai, előbb-utóbb kiújul nyombélfekélye, amely már egyszer – egészen fiatal szerkesztő korában – perforált is. Nos, az újabb műtétől féltették, mert sokszor idegtépő munkáját bolygóidege bírta legkevésbé.

Amint a tizenharmadik emeletre ért, és az előszobába lépett, lerúgta cipőjét, előkotorta aktatászkájából a nagy borítékot. Azonnal feltépte. TÖR-

TÉNETI HIVATAL – állt így, nyomdai szaknyelven szólva, verzállal, raszteros nagybetűkkel és optikai rácsos, rézsút stempliként, balról jobbra az A/4-es lapon.

Mi lehet ez? – kérdezte magától, mert olybá tűnt, mintha valami bírósági, azonnal végrehajtandó, megfellebbezhetetlen ítéletről volna szó. Bele is rogygiant a nappali nagy foteljébe, s mint a bőrgyógyász egy elváltozott gombás felületet, vagy mint sebésze tehette a nyombél gennyes gócat vizsgálva szervezetében, részletesen vizsgálni kezdte a pecsétekkel, iktatószámokkal, aláírásokkal bőven ellátott papírokat:

„ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS” – állt mintegy címként, majd a keltezés helye és időpontja: *Szeged, 1983. március 9.*

Tárgy: „Szerkesztő” fn. bizalmas nyomozásban.

Még fölötte: *Csongrád megyei Rendőr-főkapitányság – Szigorúan titkos! III/III. osztály.*

S gyakorlott kézírással egy szám is: 205-81/1/83. Mellette: *Engedélyezem: Harangozó Szilveszter r. vör. III. Főcsoportfőnökség első helyettese. S még egy pecsét: Törlés folyamatban! Herczeg Miklós.*

Izgatottan kezdte magába préselni a szöveget, mert mindez egy detektív-regény szinopsisához hasonlított. Kiről és miről szólhat az irat? Önmagára nem gondolhatott, mert mi köze lehet neki a Csongrád megyei rendőr-főkapitánysághoz? Különösen a III/III. osztályhoz. Ha történetesen tíz-egynéhány évvel ezelőtt találkozik ezzel a rejtjelű számmal, halvány fogalma sem lett volna, mit jelent.

„Szerkesztő” fedőnéven 31-Sz-9885 nyilvántartási szám alatt – nyelte e furcsa iratcsomó első oldalát – *folytattunk bizalmas nyomozást személyi dosszié keretében 1981. február 26-tól Dr. [...], [Oppá!] egyetemi docensre nacionalista, szovjetellenes platformról kifejtett ellenséges tevékenység alapos gyanúja miatt.*

Az intézkedési tervben foglalt feladatok végrehajtása során megállapítottuk, hogy nevezett felsőbb kapcsolataitól hallott bizalmas információkat szolgáltat ki hazai és külföldi baráti körében. Vezető párt- és állami személyiségekről negatív véleményeket hangoztat, amelyek alkalmasak lejáratásukra. Nevezett már 1982. július közepétől pontos információkat adott az MSZMP legfelsőbb vezetésében végbemenő változásokról szoros ismeretségi körében annak ellenére, hogy ezeket csak július 23-án hozták nyilvánosságra. Erről tájékoztatta [...], a „Követelők” fn. bizalmas nyomozás egyik célszemélyét, [...] a BM III/III-2. Osztály által feldolgozás alatt tartott személyt, valamint [...], a JATE BTK Budapestről lejáró oktatóját.

Ugyanez volt a témája annak a beszélgetésnek, ami 1983. júl. 31-én történt – s itt kapta föl a fejét, mert mintha csak pofon csattant volna az arcán. A

lap alján saját nevét olvasta – *jugoszláv állampolgár újvidéki lakos, a „Híd” c. folyóirat munkatársa és célszemély között.*

A szoba mintha megmozdult volna vele, az ablak fényei vibráltak. Fölállt, de egyensúlyi helyzetét is veszíteni érezte, visszaült, s ekkor a fotel kerekei megmozdultak... Bár két óra volt, úgy tűnt, harangoznak.

Csak lassan, nagyon lassan állt helyre ez az imbolygó állapot, szűnt meg a vibrálás, s kerültek ismét helyükre az elmosódó körvonalak, tisztultak a szoba vízszintesei és függőlegesei, de a harangok egy ideig még szóltak... A fürdőszobába sietett, hideg vízzel a nyakát is megmosta, s érdes törülközővel dörzsölte. Amikor a tükörbe nézett, a saját szemében valami érthetetlen szomorúságot látott. Mintha nem a saját, hanem valaki más, talán a falon lógó festmény clownjának bánatos gumiarcát látná, amiben volt valami idegen. Állt egy percig némán bambulva abba a másik arcba, majd erőt vett magán. Talán ízléstelen tréfa az egész. Lelkiismerete tiszta.

B. most már mohón az iratköteg második oldalára lapozott, amely, akár csak az első, harántirány át volt „pecsételve” a TÖRTÉNETI HIVATAL feliratával, de úgy, hogy minden betű kiolvasható legyen, s folytatta az ismét izgalmassá váló olvasást. De most már nem azzal az érzéssel, mintha kémregényt olvasna, hanem bírói vádbeszédet, s maga elé is képzelt egy fekete palástos kopasz fejűt, aki kajánul vigyorogva veti a „célszemélynek” s neki is, mint cinkostársának a vádat, miszerint:

Ekkor már B.[...] -nak értékelte a változások körülményeit, sőt olyan bizalmas dolgokról is tájékoztatta külföldi kapcsolatát, mint pl. a hazai ellenzék csoportosítása, amely véleménye szerint a következőképpen alakult:

- 1. Heller Ágnes és a köré tömörült filozófusok csoportja.*
- 2. Hegedűs András baloldali sztálinista csoportja. Ők az utóbbi időben jobboldali fordulatot hajtottak végre, pl. a SZETA felé orientálódnak.*
- 3. A népi írók Csoóri Sándor köré tömörülve.*

B.-nak [...] azt is elmondta, hogy Szegeden is vannak „repülő egyetemek”, Konrád György szociológus is tartott már előadást, s elég sok hallgatója jár ezekre az összejövetelekre.

Különböző szamizdat anyagokhoz is hozzá lehet jutni, bár a hivatalos szervek nagyon figyelik, tudomása szerint, az egyetemi fiatalok ilyen irányú tevékenységét.

Miután barátaitól, szerkesztő- és írókollégáitól hallott és olvasott is több III/III-as ügyről, elképzelte, nyilván valamilyen szamizdatos ügybe keverték bele. Mert, való igaz, kapott ő ilyeneket, Csoóri- és Eörsi-szöveget meg Konrádot – villant föl benne még az is, hogy az egyikben az alkotói értelmiség és a szabadság, a cenzúra kérdéskörét járja körbe mélyen, higgadtan, okosan.

Eszébe ötlött, sőt föl is villant előtte a kép, amint barátai füstös pesti kocsmá vécéjében hol Szolzsenyicin-levelet, hol Havel-szöveget, vagy Lech

Wałęsa képével Solidarność röpiratot dugtak a zsebébe. Kaphatott volna Danilo Kiš-szamizdatot is, részleteket a Borisz Davidovics síremlékéből meg A holtak enciklopédiájából valókat, és alig hitték, hogy ezeket éppen az ő kiadója jelentette meg keménytáblás könyv alakban és magyarul. Szűk baráti társaságban figyelmeztették, ezekkel nem jó tréfálni, mert vadásznak rájuk az ÁVO-sok. Viszonzásul nyert gazdára nem egy Új Symposion-szám, amivel az volt a legnagyobb probléma, hogy nem lehetett – mint csúszópénzt – egyszerűen a zsebbe csúsztatni. De elment a Népszavába bujtatva. Meg Mićunović moszkvai naplójából is fordított néhány fejezetet, vitt újságkivágásokat a lapokból.

De mindezeket nem a „nevezett célszemélytől” kapta, s nem is neki adta. Vele, s erre jól emlékezett, Márairól beszélgettek, a Szirmai Károlytól frissen kapott Föld, föld!...-ról, s a „célszemély” említette, ne csodálkozzon, itt az egyetemisták alig ismerik, mert nevének említése is bűn. Az viszont elképzelhető, hogy a Kerti mulatságra éppen ő hívta föl a figyelmét, s Konrád György máig lelki megnyugvást is nyújtó kedvenc írója lett.

Micsoda ostoba helyzet, töprengett B. Ezek szerint valaki vagy valakik állandóan leselkedtek rá, mint vadászok – hogy észre ne vegyék – a védtelen vadra. Folytatta:

Ezzel összefüggésben nevezett 1983. február 7-én arról tájékoztatta [...] IV. éves bölcsészhallgatót, hogy [...]–t – a „Követelők” fn. bizalmas nyomozás célszemélye – Szegeden letartóztatták, amelyet a hivatalos szervek nem a szamizdat anyagok terjesztésével indokoltak, mindenesetre tudomása szerint a lakásán tárolt ilyen jellegű anyagokat is elvették tőle.

Felhívta beszélgető partnere figyelmét, hogy semmiféle szamizdat anyagot ne tartson kollégiumi szekrényében, mert ebben az ügyben már Budapesten is voltak letartóztatások és Szegeden is nagy a „mozgás”.

Ugyanerre intette [...] és [...] bölcsészhallgatókat is. Ezeket az intézkedéseket az „Andropov-éra” szigorításának tulajdonította.

Bizalmas baráti körében kifejtette, hogy szigorúan bizalmas információit egyik volt tanítványától [...]–tól, a pártközpont tudományos alosztályának munkatársától szerezte be.

Emellett Füzi Lászlónak, a Forrás c. folyóirat olvasó szerkesztőjének elmondta, hogy Csapody Miklóst a „Tiszatáj ügyek miatt kirúgták” a Művelődésügyi Minisztériumból, mert engedélyt adott a szeptemberi szám megjelentetésére – Kőtele Pál Lancranjan kritikája – „holott erre nem volt hatásköre”.

Immáron a harmadik oldalnál tartott, amikor egy kép villant föl előtte. Kisvárosában még csak tudósító/munkatársa volt a napilapnak. Egy nyári hajnalon apja azzal ébresztette, kigyulladt a malom! Kapta magát, a táskában mindig ott a jegyzetfüzet, a fényképezőgép, biciklire pattant, s máris ott volt

a háromsaroknyira levő színhelyen. Vastagon gomolygott a füst, s a padláson fel-feltűntek a lángnyelvek. A kitárt kapuk mögött tehetetlenül futkározó molnárok. Két villogó rendőrkocsi a helyszínen, a tűzoltólaktanyában csak most harsant föl a sziréna. A lángnyelveket már akár lencsevégre lehetett venni, mert az apró fémkeretes ablakokon mindinkább kivehető, hogyan erősödtek a lángok, csaptak föl a padlásra. S ekkor a füstfelhő ellenkező irányából mintha csak lopakodó felhő kúszott volna megdöbbenő gyorsasággal az épület fölé. Galambok nagy raja, nem érkezett, hanem csapódott be a füsttel, lánggal telt padlásnyílásokba. B. nem hitt a szemének. A céltévesztők a téglafálnak ütközve azonnal a mélybe zuhantak. Némelyek meg – s ezt a pillanatot sikerült megörökítenie – égő tollal röppentek vissza. Néhány másodperc után megperzselődve, tehetetlenül estek a környező házak cserepeire, kertjeibe, egyik szinte a lába elé. Az ösztönük, fiókáik mentése vitte őket is a halálba, adta elő meggyőzően egy közelében sopánkodó pizsamás, koros ember.

– Én is egy ilyen galamb lennék? – kérdezte önmagától B., szinte érezve magán a perzseltség fanyar szagát.

[..]megállapította, hogy ezzel az intézkedéssel a „Művelődésügyi Minisztérium kiesik a látókörünkől, nem nagyon marad ott ember, akitől információt vagy tájékoztatást szerezhetünk”.

A célszemély szoros bel- és külföldi kapcsolatait – Zalán Tibor költő, Zelei Miklós író, a Magyar Hírlap munkatársa, Dr. Szigeti Lajos, JATE BTK tanársegéde, Belányi György, a Szegedi Egyetem c. lap munkatársa, B. [...] jugoszláv, Haraszi András USA állampolgár stb. – hogy 1982. október 22-én az MSZMP székházában járt, ahol Knopp Andrással, Agárdi Péterrel és Aczél Györggyel folytatott beszélgetést. Ennek során Felajánlották [...] -nak, hogy vállalja el a Tiszatáj c. folyóirat főszerkesztői pozícióját. Erre ő kijelentette, hogy ez részéről lehetetlen, mert hét éve nincs semmi köze a laphoz, azon kívül nem ért egyet a helyi politikai vezetéssel sem. Az írószövetség választmányi ülésén kívánták bejelenteni, hogy őt nevezik ki az új főszerkesztőnek. [...] -nak az a véleménye – és ezt Aczél Györgynek is elmondta –, hogy a politikai vezetés, ill. az a személy, aki kitalálta az ő kinevezését a Tiszatáj élére, az neki csak rosszat akar, „egérfogóba akarják kényszeríteni”.

A bizalmas nyomozás során azt is megállapítottuk, hogy a célszemély egyetemi pozícióját, szakmai tekintélyét továbbra is felhasználja barátai és tanítványai számára megfelelő pozícióba kerüléséhez, amelyet saját céljai szolgálatába igyekszik állítani a későbbiek folyamán.

B. fotelje ekkor mintha ismét megmozdult volna, ködfátyol lebegte be a szobát, úgy érezte, mintha ülőalkalmatossága az egyik pillanatban még ott volna alatta, a másikkban már nincs. Úgy érezte, ezek után át kell

értékelnie az anyaország iránt kialakított viszonyát. Mert mindez most olybá tűnt, mint egy csapásra kiderülő, megbocsáthatatlan bűnök miatt megszakadó szerelem. Percekbe tellett, míg újra koncentrálni tudott, de most már nem a szövegre. Arra, milyen jó, hogy minderről nem tudott eddig, mert ha igen, minden egyes alkalommal rettegve, félve lépte volna át a határt. Félt volna, mint a gombától is a mai napig azután, hogy kamaszkorában, a csatornapart füzesében virtusból beleharapott egy nagy fehér tölcszerű gombába, mondván, ő már csak tudja, melyik a nem mérgező. Mély keserű ízése azon nyomban ki is köpte, a két félgömb pedig ott pördült néhányat a fűben, belsejük óarany színét mutatva. De csak néhány másodpercre, mert az átharapott fejrészek pillanatok alatt pezsegni, szinte forrni kezdtek, pillanatokon belül változva sárgából narancssárgába, halványlilába, lilába, kékbe, míg meg nem állapodtak feketés seb-vörösben. Iszonyú volt látni a gomba furcsa szín-metamorfózisát. Innen a mai napig tartó óvatossága a gombával szemben. Érdekes mód, s nagy szerencséjére, odaáti látogatásai során e gombaszindróma sohasem jelentkezett. Attól, amit az ember nem ismer, nem is félhet. Mindez spiclis ügy, rázta most már le magáról a mocskot.

Innen csapongva olvasott tovább, hogy mihamarabb a végére jusson a hét gépelt oldalas iratnak, s még mindig abban bízva, hogy a végén valamiféle felmentés, penitencia várja.

„... a pártnak, kell legyen ellenzéke?”, „...az oroszok ittléte megöl bennünket szellemileg”, „...miért közös politikai nézeteket vallani?”...

B. visszazámolt. Amikor az összefoglaló készült, 35 éves volt. Nyolc éve valóban annak a folyóiratnak a szerkesztője, amelyet a térség legtekintélyesebb középkorú személyisége kitűnő karmesteri pálcával vezényelt, behozva, közölve Heller-Fehért, Radnótit, Tamás Gáspárt... Öröm volt ott szerkesztőnek lenni, kéziratokat rendelni, sürgetni, utánajárni, a saját házi feladatát is megírni, másokét beszerkeszteni, s a legnagyobb öröm, kézbe venni egy-egy kinyomtatott számot! Konrád szavaival tudta csak megmagyarázni, mit érzett ilyenkor: a skizofrénia robbanását az épeszűség varázskörébe lassítani. Tudni, hogy kicsik vagyunk a nagyokkal szemben, gyengék a hatalmasokkal, gyávák az erőszakosokkal, gyengék az erőszakosokkal, de védekezők a hatalmaskodók, a világ ellen. S nem tartjuk oda a másik arcunkat is.

Nyolc év alatt – s amikor a Történeti Hivatal anyaga a kezébe került, már huszonevéket tudott a háta mögötti fotel – persze, alakulnak is ismeretségek, s szűnnek is meg, sajnos. Olyan ez, gondolta végig, mint a szerelmek, néha gyorsan föllángolnak, aztán parázslanak, míg tábortüzek módjára, hajnalra kihűlve, csak egy rakás hamu marad, semmi más. És léteznek a koporsón túli barátságok is, emberek, akikre csak mint a jóisten áldására tudnak gon-

dolni, hogy az élet összehozta őket. Beszélgessenek jónak tűnő regényről, szikrázó napsütésről, a bor bukéjáról, a szép nőkről, s mi sem természetesebb, néha politikáról is, mert meggyőződésük volt, hogy több a rossz, dilettáns, pöffeszkedő, könyöklő politikus, mint a rossz regény, szikrázó napsütésben eltelt nap, vagy savanyú bor, vagy csúnya nő. Tudta, hogy elkalandozik, de hagyta, mert csak így lehetett ezekben a percekben némileg is egyensúlyba hozni a valóst és valótlan.

Mielőtt még tovább olvasott volna, bevett egy szem Ranisan gyomoridegcsillapítót.

S ha mindarra, ami egy magánlakáson történt beszélgetéskor elhangzott, tíz-egynéhány évvel ezelőtt, hogy is emlékezhetett volna részleteiben, akkor vajon meg vagyon-e írva az is például, hogy Aczél elvtárssal is volt alkalma szót váltani? Egy Ünnepi Könyvhéten, a sátor előtt azt kérdezte: – No, akkor mikor adják ki Sinkó elvtárs Egy regény regényét?

Zavarodott pillanatokban néha nem az ész, a lélek sugall valamit. Lehet, azért is, mert forrt benne, hogy egy-két évvel ezelőtt Herceg János Visszanézó című helytörténeti emlékeit, a recenziók alapján, Aczél utasítására, csak azért nem vették át, mert János bátyánk, uram bocsá', tett egy, az oroszokra nézve dehonesztáló megállapítást.

– Akkor, ha Aczél elvtársék megrendelik – buggyant ki belőle a talán illetlen válasz. De ezt mintha nem is ő mondta volna ki zavarában és naivul, hanem valami belülről jövő isteni sugallat. De a kérdés – mint egy nem várt geller – csapódott neki.

Megrendelte ötszáz példányban. Meg is jelent, le is szállítottuk, de hogy csak a fokozatosan átcsempészett példányok kerültek avatott kezekbe, az biztos.

Csak másnap tért ismét vissza a nagytörvényű Történeti Hivatal irataihoz. Ekkor vette észre, hogy az ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS 1983. március 9-én készült (dátum aláhúzva), ama első „beszélgetés” időpontja pedig „1983. júl. 31-én” történt. Ennyit a megbízhatóságról, nyugtázta.

Most már csak a néhány utolsó bekezdésből húzott alá ceruzával apró részleteket:

– *Folyamatosan értékeltük az ügyben alkalmazott technikai rendszabályok útján keletkezett anyagokat.*

– *Kül- és belföldi kapcsolatai regisztrálására felhasználtuk a „K” ellenőrzés adta lehetőségeket és az illetékes központi osztállyal együttműködve a nyugatról érkező ellenséges tartalmú propaganda anyagok elkobzásáról intézkedtünk.*

– *Az ügyben keletkezett operatív értékű információkat folyamatosan megküldtük a BM III/III-4. Osztálynak.*

S legvégül:

– *Értékelő jelentéseket, majd ezek alapján tájékoztatókat készítettünk nevezett ellenséges tevékenységről az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Első Titkárának.*

Megfordult a fejében, kérjen-e magyarázatot az alulírottaktól:

Zsembery Antal r. fhdgy. Várhelyi Ferenc r. szds. osztályvezető, s az egyetértek nevében: Molnár István r. ezredes főkapitány áb. helyettese.

Nem kért. Meg végső soron minek. Kis Eduard levelével vigasztalta magát, amelyben Danilo révén üzeni: „Jobb az üldözöttek, mint az üldözők között lenni.” Abban a hiú ábrándban, hogy mihamarabb elfelejtse a két nap ronda epizódját, az iratot elhelyezte íróasztala egyik mély fiókjába. Aztán beleroskadt foteljébe, lehunyta a szemét. Vastagon gomolygó füst, láng, galambok. Csakhogy az nem volt hamis.

Szivác

(Németh Ferenc felvétele)